

Biblioteka
ČAROBNA KNJIGA

Urednik
Borislav Pantić

Naslov originala
Pierre Lemaitre
“Au revoir là-haut”

© Editions Albin Michel, 2013.

Copyright © 2014. za srpsko izdanje Čarobna knjiga

“La publication de cet ouvrage bénéficié du Fonds
“Danilo Kiš” de l’Institut français de Serbie.”

„Objavlivanje ove knjige pomogao je Francuski institut u
Srbiji u okviru Programa podrške izdavačima *Danilo Kiš*.”

Avec le soutien du

www.centrenationaldulivre.fr

ISBN 978-86-7702-357-7

Nijedan deo ove publikacije, kao ni publikacija u celini, ne sme se reprodukovati, umnožavati, preštapavati niti u bilo kojoj drugoj formi i bilo kojim drugim sredstvom prenositi ili distribuirati bez odobrenja izdavača. Sva prava za objavljivanje ove knjige zadržavaju autor i izdavač prema odredbama Zakona o autorskim pravima.

Čarobna knjiga
Beograd 2014.

Pjer Lemetr

DOVIĐENJA, TAMO GORE

S francuskog prevela
Olja Petronić

**Čarobna
knjiga**

Za Paskalin
Za mog sina Viktora, s ljubavlju

„Zakazujem ti sastanak na nebu, gde će nas, nadam se,
Bog ponovo sastaviti. Doviđenja, tamo gore, draga moja supruge...”

Poslednje reči koje je napisao Žan Blanšar, 4. decembar 1914.

NOVEMBER 1918.

Svi oni što su mislili da će se ovaj rat brzo završiti odavno su mrtvi. Upravo od tog rata. Stoga je Alber, u oktobru, s popriličnom dozom skepticizma primio glasine o primirju. Nije u njih poverovao ništa više nego u propagandu s početka, koja je tvrdila, na primer, da su švapski meci toliko meki da se kao prezrele kruške rasprskavaju o uniforme, na šta su francuski vojnici urlali od smeha. Za četiri godine, Alber je video mnogo tipova koji su umrli od smeha primivši nemački metak.

Bio je veoma svestan da njegovo odbijanje da poveruje u približavanje primirja prvenstveno ima veze s magijom: što se čovek više nada miru, to manje poverenja poklanja vestima koje ga najavljuju, to je način da se zavara zla kob. Samo što su, iz dana u dan, te obavesti pristizale u sve učestalijim talasima i što su svuda počeli da ponavljaju da će se rat uistinu okončati. Čak su se, što je bilo gotovo neverovatno, mogli pročitati govori o nužnosti demobilisanja najstarijih vojnika koji su se godinama vukli po frontu. Kad je primirje postalo razumna mogućnost, nada da će se iz rata izvući živi počela je da opseda i one najpesimističnije. Zbog toga više niko nije bio zagrejan za pitanje ofanzive. Pričalo se da će 163. pešadijska pokušati na silu da pređe na drugu stranu Meze. Neki su i dalje govorili o razračunavanju s neprijateljem, ali sve u svemu, gledano odozdo – iz pozicije Albera i njegovih drugova – nakon pobeđe saveznika u Flandriji, oslobođenja Lila, austrijskog rasula i kapitulacije Turaka, ljudi su bili mnogo manje zagrejani od oficira. Uspeh italijanske ofanzive, Englezi u Turneu, Amerikanci u Šatijonu... videlo se da su na

pravom putu. Veći deo jedinice počeo je da kupuje vreme i videla se veoma jasna linija razgraničenja između onih koji bi, kao Alber, rado sačekali kraj rata sedeći mirno pod opremom, pušeći i pišući pisma, i onih koji su goreli od želje da iskoriste poslednje dane kako bi se još malo klali sa Švabama.

Ta se linija razgraničenja tačno poklapala sa onom koja je razdvajala oficire od svih drugih ljudi. Ništa novo, mislio je Alber. Glavešine su želele da osvoje što je moguće više na terenu kako bi imale što bolju poziciju za pregovaračkim stolom. Samo što nisu tvrdili da osvajanje trideset metara može stvarno da promeni ishod sukoba i da je umreti danas još korisnije nego umreti juče.

U tu je kategoriju spadao poručnik D'Olne-Pradel. Kad su ga pominjali, svi su izostavljali njegovo ime, partikulu, „Olne“, crticu i govorili jednostavno „Pradel“, jer znalo se da zbog toga iskače iz kože. A time se igralo na sigurno, jer je za njega bilo pitanje časti da to nikada ne pokaže. Klasni refleksi. Alber ga nije voleo. Možda zato što je lep. Visok, vitak, elegantan, s mnogo tamnosmeđe kovrdžave kose, pravim nosom, predivno oblikovanim tankim usnama. I tamnoplavim očima. Za Albera, pravi gad. Uz to, uvek besan izraz lica. Od onih nestrpljivih tipova koji nisu znali za ustaljenu brzinu: ili je ubrzavao ili je kočio; između to dvoje, ništa. Koraćao je s napred izbačenim ramenom, kao da namerava da gura nameštaj, naletao je na vas punom brzinom i sedao naglo; to je bio njegov uobičajeni ritam. Čak je bila neobična ta mešavina: s tim svojim aristokratskim držanjem, istovremeno je izgledao i strahovito civilizovano i načisto surovo. Pomalo kao taj rat. Možda se zbog toga tako dobro snalazio u njemu. Uz to, jedna od onih širokih pleća – od veslanja, bez sumnje, i tenisa.

Bilo je još nešto što Alber nije voleo kod njega: njegove dlake. Crne dlake, svuda, sve do zglavaka na prstima, u žbunovima koji su izvirivali iz okovratnika tačno ispod Adamove jabučice. U vreme mira, sigurno je morao da se brije nekoliko puta na dan da ne bi izgledao kao kakav sumnjivac. Nema sumnje da je bilo žena na koje je sve to ostavljalo

utisak – te silne dlake, ta mužjačka, divlja, muževna, nekako španska strana. Samo Sesil... Najzad, na stranu Sesil, Alber nije mogao da podnese poručnika Pradela. A pre svega, čuvao ga se. Zato što je ovaj voleo da juriša. Da kreće u juriš, da napada, osvaja, to mu se stvarno dopadalo.

Zapravo, već neko vreme je bio još manje čio nego obično. Očigledno mu je mogućnost primirja spuštala moral na nulu, sasecala njegov rodoljubivi zanos. Poručnika Pradela ubijala je pomisao na okončanje rata.

Pokazivao je zabrinjavajuće nestrpljenje. Mnogo mu je smetao nedostatak poleta kod vojske. Kada bi krupnim koracima grabio kroz prolaz iz rova u rov i obraćao se ljudima, uzalud je u svoje govore ulivao sav svoj entuzijazam, pominjao satiranje neprijatelja kojem bi poslednji juriš zadao samrtni udarac, u odgovor je dobijao samo prilično nejasno mrmljanje, ljudi su se mudro slagali s njim dremajući u cokulama. Nije se radilo samo o strahu od umiranja, već o pomisli na umiranje sada. Umreti poslednji, mislio je Alber, to je kao umreti prvi, nema ničeg glupljeg.

No, upravo to će se i dogoditi.

Dok su dosad, u iščekivanju primirja, dani tekli prilično mirno, najednom je sve buknuo. Palo je naređenje odozgo, koje nalaže da se iz veće blizine nadzire šta rade Švabe. Međutim, čovek nije morao da bude general da bi shvatio da rade isto što i Francuzi, čekaju kraj. Svejedno, valjalo se u to uveriti. Počev od tog trenutka, više niko nije uspeo tačno da rekonstruiše sled događaja.

Za taj izviđački zadatak poručnik Pradel je odabrao Luja Terijea i Gastona Grizonijea, teško je reći zašto, jednog mladog i jednog starog, možda zbog spoja jedrine i iskustva. U svakom slučaju beskorisnih svojstava, zato što su obojica živela još manje od pola sata nakon izbora. U normalnim uslovima, nisu morali da odlaze predaleko. Valjalo im je ići duž linije sever-istok nekih dvesta metara, na nekoliko mesta upotrebiti makaze, zatim otpuzati do drugog reda bodljikave žice, baciti

pogled i vratiti se rekavši da je sve u redu, s obzirom na to da su svi bili sigurni da se nije imalo šta videti. Uostalom, dvojica vojnika i nisu bila zabrinuta što će se tako približiti neprijatelju. Imajući u vidu *status quo* iz poslednjih nekoliko dana, Švabe bi ih, čak i kad bi ih primetile, pustile da pogledaju i da se vrate, bilo bi to pomalo kao ubijanje vremena. Samo što su, dok su dvojica osmatrača napredovala, povijena što je više moguće, na njih pripucali kao na zečeve. Začuo se fijuk metaka, tri puta, a zatim silna tišina; za neprijatelja, stvar je bila svršena. Njihovi su odmah pokušali da vide gde su, ali pošto su osmatrači bili krenuli sa severne strane, nije se moglo videti mesto na koje su pali.

Oko Albera, svi su ostali bez daha. A onda su se začuli uzvici. Đubrad. Švabe su uvek takve, kakav gadan soj! Varvari, itd. Povrh svega, mladić i starac! To nije menjalo ništa, ali svima je izgledalo kao da Nemci nisu ubili samo dva francuska vojnika, već su s njima smakli dva simbola. Ukratko, svi su bili istinski besni.

U narednim minutima artiljerija je iz pozadine, i to s otresitošću za koju se skoro i nije znalo da je kadra, zasula nemačke linije sedamdesetpeticama, da se čovek zapita kako su saznali.

Nakon toga, zaplet.

Nemci su uzvratili vatru. S francuske strane nije trebalo dugo da se svi okupe. Pokazaćemo mi tim kretenima. Bio je 2. novembar 1918. Tad se to još nije znalo, ali bilo je manje od deset dana do kraja rata.

I povrh svega, napasti na Dan mrtvih. Pa ti nemoj previše pažnje pridavati simbolima...

I evo, ponovo smo upregnuti, pomisli Alber, spremni da se penjemo na gubilišta (tako su zvali merdevine koje su služile za izlazak iz rova, pa vi govorite o izgledima) i da se s glavom napred zalećemo prema neprijateljskim linijama. Svi su momci, u povorci po jedan, napeti kao lukovi, s mukom gutali pljuvačku. Alber je bio treći po redu, iza Berija i mladog Perikura, koji se okrenuo kao da želi da proveriti da su svi zaista tu. Pogledi im se ukrstiše, Perikur mu se osmehnu, osmehom deteta koje se sprema za neku dobru šalu. Perikur se vrati na svoj položaj. Čekalo

se naređenje za napad, grozničavost je bila gotovo opipljiva. Francuski vojnici, sablažnjeni ponašanjem Švaba, sada su bili usredsređeni na svoj bes. Iznad njih, granate su paralele nebo u oba smera i potresale zemlju sve do prolaza među rovovima.

Alber je pogledao preko Berijevog ramena. Poručnik Pradel je s jedne male osmatračnice dvogledom ispitivao neprijateljske linije. Alber se vrati na svoj položaj u povorci. Da nije bilo tako bučno, mogao je da razmisli o onome što ga je mučilo, ali veoma oštri fijuci nizali su se jedan za drugim, prekidani eksplozijama od kojih ste podrhtavali od glave do pete. Pa se vi usredsredite u takvim uslovima.

Za sada, momci iščekuju naređenje za napad. Dakle, nije loša prilika za posmatranje Albera.

Alber Major. Bio je to mršav momak, blago flegmatičnog temperamenta, samozatajan. Govorio je malo, dobro se slagao s brojevima. Pre rata, bio je blagajnik u jednoj podružnici banke Union parizijen. Taj mu se posao nije preterano dopadao, ostao je na tom mestu zbog svoje majke. Gospođa Major je imala samo jednog sina i obožavala je šefove. I naravno, Alber kao šef banke, šta kažete, odmah se time oduševila, ubeđena da mu „onako pametnom“ neće dugo trebati da se vine na vrh. Tu naglašenu sklonost ka autoritetima nasledila je od oca, zamenika podšefa kabineta u Ministarstvu pošta, koji je hijerarhiju svoje uprave zamišljao kao metaforu svemira. Gospođa Major je volela sve šefove, bez izuzetka, nije pridavala značaja ni njihovom kvalitetu ni njihovom poreklu. Imala je fotografije Klemansoa, Moraa, Poenkarea, Žoresa, Žofra, Brijana... Otkako je izgubila muža, koji je komandovao četom uniformisanih čuvara u *Luvru*, veliki ljudi su joj bili izvor nečuvenih osećanja. Alber nije bio zagrejan za banku, ali nije se opirao, s njegovom majkom jedino se tako i moglo. Ipak je počeo da pravi sopstvene planove. Želeo je da negde ode, privlačio ga je Tonkin, mada prilično neodređeno, istini za volju. U svakom slučaju, napustiti posao računovođe, raditi nešto drugo. Ali Alber nije bio brz tip, kod njega je sve iziskivalo vreme. A veoma brzo tu se našla i Sesil, strast koja je nastupila odmah,

Sesiline oči, Sesilina, usta, Sesilin osmeh, a nakon toga nužno i Sesiline grudi, Sesilino dupe, pa kako da misli da nešto drugo.

Za nas današnje muškarce Alber Majar ne izgleda preterano visok, metar i sedamdeset tri, ali za njegovo vreme to je bilo u redu. Nekada su ga gledale devojke. Sesil naročito. Zapravo... Alber je mnogo gledao Sesil i, ona je, posle nekog vremena, po sili tako upornog zurenja, gotovo sve vreme, naravno primetila da on postoji pa je i ona njega gledala. Imao je lice koje budi nežnost. Metak mu je okrznuo desnu slepoočnicu tokom bitke na Somi. Silno se uplašio, ali se izvukao s ožiljkom u obliku zgrade, koji mu je lagano vukao oko na stranu i davao mu nešto osobeno. Uz njegovu dozvolu, zanesena i opčinjena Sesil ga je pomilovala vrhom kažiprsta, što mu nije podiglo moral. Najzad, Alber je imao sitno blede lice, gotovo okruglo, s teškim kapcima koji su mu davali izraz tužnog Pjeroa. Gospođa Majar je gladovala da bi njemu obezbedila crveno meso, uverena da je blede zato što mu nedostaje krvi. Uzalud joj je Alber hiljadu puta objasnio da to nema nikakve veze, njegova majka nije spadala u ljude koji tek tako menjaju mišljenje, uvek je pronalazila primere, razloge, užasavala ju je pomisao da nije u pravu, čak se i u pismima vraćala na stvari od pre mnogo godina, to je bilo zaista mučno. Da se čovek zapita da se Alber nije zbog toga prijavio u vojsku već na početku rata. Kad je to saznala, gospođa Majar je snažno vrištala, ali to je bila toliko teatralna žena da je bilo nemoguće razaznati ono što spada u područje straha od onoga što spada u područje pozorišta. Vrištala je, čupala kosu, i brzo se pribrala. Pošto je njeno poimanje rata bilo prilično klasično, brzo je sebe ubedila da Alberu, „onako pametnom“, neće dugo trebati da zablista, da dobije unapređenje, videla ga je kako kreće u napad, u prvom redu. U njenoj glavi on je izvršavao neko junačko delo, odmah je postajao oficir, kapetan, zapovednik, ili čak i više, general, takve se stvari viđaju u ratu. Alber ju je, pakujući se, puštao da priča.

Sa Sesil su stvari bile mnogo drugačije. Nju rat nije plašio. Pre svega, to je bila „patriotska dužnost“ (Alber je bio iznenađen, nikada je nije

čuo da izgovara te reči), zatim, zapravo i nije bilo razloga za strah, to je na neki način bila formalnost. Svi su tako pričali.

Alber je pomalo sumnjao u to, ali Sesil je, naposletku, bila pomalo nalik na gospođu Majar, imala je prilično postojane ideje. Po njenim rečima, rat neće biti dugog daha. Alber nije bio daleko od toga da joj poveruje; pored onih ruku, pored onih usta, pored svega toga, Sesil je mogla Alberu da kaže šta god je htela. Čovek ne može da shvati da li je poznaje ili ne, mislio je Alber. Za nas, ta je Sesil jedna lepa devojka, ništa više. Za njega je bila nešto sasvim drugo. Svaka pora njene kože, Sesiline kože, bila je sačinjena od posebnog molekula, njen dah je imao poseban miris. Imala je plave oči, u redu, vama to ne znači ništa, ali za Albera su te oči bile bezdan, provalija. Evo, uzmite njena usta i stavite se na trenutak na njegovo mesto, na mesto našeg Albera. Od tih je usta on dobijao tako tople i nežne poljupce da mu se stomak nadimao do pucanja, osećao je kako njihova pljuvačka utiče u njega, pio je sa njih s toliko strasti, bila su kadra za takva čuda da Sesil nije bila samo Sesil. Bila je to... I onda je, odjednom, ona tvrdila da ćemo taj rat pojesti za doručak, a Alber je toliko sanjao da ga Sesil pojede za doručak...

Danas je, očigledno, o stvarima sudio mnogo drugačije. Znao je da rat nije bio ništa drugo do ogromna lutrija s pravim mecima, u kojoj je preživeti četiri godine u osnovi bilo jednako čudu

A završiti živ zakopan na nekoliko trenutaka od kraja rata, e to bi, iskreno, zaista bilo šlag na torti.

Ipak, upravo to će se i dogoditi.

Mali Alber, živ zakopan.

To se desi kad „nemaš sreće“, rekla bi njegova majka.

Poručnik Pradel se okrenuo ka svojoj četi, pogled mu se prikovao za poglede prvih ljudi koji ga, sleva i zdesna, gledaju kao da je Mesija. Klimnuo je glavom i nastavio da diše.

Nekoliko minuta kasnije, Alber blago povijen trči u prizoru kraja sveta, gušeći se pod granatama i fijukanjem metaka, stežući oružje svom snagom, teškog koraka, glave uvučene među ramena. Zemlja je tusta

pod cokulama zato što je tih dana mnogo padala kiša. Pored njega neki urlaju kao ludi, da bi se opili, da bi se okuražili. A neki, naprotiv, napreduju kao i on, usredsređeni, stomaka vezanog u čvor, suvog grla. Svi hrle prema neprijatelju, naoružani konačnim besom, željom za osvetom. U stvari, to je možda nekakva izopačena posledica najave primirja. Doživeli su ih toliko mnogo da, kad čovek vidi da se ovaj rat završava tako, uz toliko mrtvih drugova i toliko živih neprijatelja, on prosto oseti želju za krvoprolićem, da s tim završi jednom zasnogda. Prolio bi krv bilo kome.

Čak bi i Alber, zastrašen pomišlju da će umreti, proburazio prvog ko naiđe. Ali tu ima poprilično mnogo prepreka: trčeci je morao da skrene nadesno. U početku je pratio liniju koju je zacrtao poručnik, ali uz sve to fijukanje metaka, granate, čovek nužno mora da se kreće u cikcak. Utoliko pre što je Perikura, koji je išao tik ispred njega, pokosio metak, pa mu je pao skoro pod noge, tako da je Alber imao tek toliko vremena da ga preskoči. Gubi ravnotežu, nekoliko metara trči po inerciji i pada na telo starog Grizonijea, čija je neočekivana smrt dala znak za polazak u ovaj konačni pokolj.

Uprkos mecima što su fijukali svud oko njega, Alber se u mestu zaustavio videvši ga tako opruženog.

Prepoznao je njegov šinjel, zato što je u rupici za dugme uvek nosio onu crvenu stvarčicu, „moju legiju pošasti“, govorio je. Nije Grizonije bio istančanog duha. Ne preterano prefinjen, ali dobar tip, svi su ga voleli. To je on, nema sumnje. Kao da mu se velika glava zabola u blato, a ostatak tela ostao u vazduhu zato što je pao navrat-nanos. Tik do njega, Alber prepoznaje mlađeg, Luja Terijea. I on je delimično prekriven blatom, zgrčen, pomalo u položaju fetusa. Dirljivo je umreti u tim godinama, u takvom stavu...

Alber ne zna šta ga je spopalo, nekakva slutnja možda, pa grabi starca za rame i gura ga. Mrtvac teško odskače i spušta se na stomak. Alberu je potrebno nekoliko sekundi da shvati. A zatim mu istina pada u oči: kad se čovek kreće prema neprijatelju, ne umire od dva metka u leđa.

Opkoračuje leš i pravi nekoliko koraka, i dalje pognut, ne znamo zašto, meci vas stignu i kad ste uspravni i kad ste povijeni, ali to je refleksi, izložiti se što je manje moguće, kao da se sve vreme ratovalo u strahu od nebesa. Evo ga pred telom malog Luja. Stegnuo je pesnice blizu usta, ovako, ludo je koliko mlad izgleda, dvadeset dve godine. Alber mu ne vidi lice, celo umrljano blatom. Vidi mu samo leđa. Jedan metak. Sa dva starčeva metka, to je tri. Račun je sveden.

Kada se uspravi, Alber je još sav zabezegnuto tim otkrićem. Onime što ono znači. Budući da momci, na nekoliko dana od primirja, više nisu preterano žurili da draškaju Švabe, jedini način da ih neko natera u napad bio je da ih razjari: gde je, dakle, bio Pradel kada je ovoj dvojici momaka pucano u leđa?

Bože blagi...

Zapanjen tom činjenicom, Alber se okreće i na nekoliko metara od sebe ugleda poručnika Pradela kako juri prema njemu, trčeci onoliko brzo koliko mu je dozvoljavala oprema.

Njegovo je kretanje odlučno, glava savršeno uspravna. Ono što Albert najpre vidi jeste njegov jasan i neposredan pogled, poručnički pogled. Potpuno rešen. Sve se najednom rasvetljava, cela ta priča.

U tom trenutku Alber shvata da će umreti.

Pokušava da napravi nekoliko koraka, ali više ništa ne funkcioniše, ni njegov mozak, ni njegove noge, ništa. Sve se odvija prebrzo. Rekao sam vam, Alber nije baš brz. U tri koraka, Pradel je kod njega. Tik pored njega zjapi velika rupa, rupa od granate. Alber dobija poručnikovo rame posred grudi, od toga gubi dah. Posrće, pokušava da povрати ravnotežu i pada unazad, u rupu, prekrštenih ruku.

I dok pada u široku rupu od granate kao na usporenom snimku vidi kako se udaljavaju Pradelovo lice i taj pogled u kojem sada razaznaje sve ono što je u njemu izazivačko, samopouzdanost i huškačko.

Kad je stigao na dno jame, Alber se kotrlja oko svoje ose, a oprema jedva da ga usporava. Puška mu se zapliće u noge, on uspeva da se podigne i odmah se prilepljuje za iskošeni zid rupe, kao da se leđima

hitro naslanja na vrata iz straha da će ga neko čuti ili iznenaditi. Ukopan na petama (glinasta zemlja je klizava kao sapun), pokušava da povrati dah. Njegove se misli, kratke i zbrkane, neprestano vraćaju na ledeni pogled poručnika Pradela. Iznad njega, bitka je izgleda narastala, nebo je načičkan girlandama. Mlečni svod je obasjan plavim ili narandžastim oreolima. Granate u oba smera padaju kao kod Gravelota,¹ u kompaktnom i neprekidnom prasku, grmljavini od fijuka i eksplozija. Alber podiže pogled. Tamo gore, nagnuta nad ivicu rupe kao anđeo smrti, ocrta se visoka prilika poručnika Pradela.

Alber ima utisak da je dugo padao. U stvari, između njih ima, koliko, jedva dva metra. I manje, bez sumnje. Ali u njima je sve. Poručnik Pradel je gore, raširenih nogu, ruku čvrsto zakačenih za opasač. Iza njega, isprekidani bleskovi bitke. Mirno gleda u dno bunara. Nepokretan. Zuri u Albera, s neodređenim osmejkom na usnama. Neće ni prstom mrdnuti da ga izvuče odatle. Alber se guši, krv mu udara u glavu, grabi pušku, oklizne se, za dlaku izbegne pad, na rame, ali kada se njegovo oružje konačno uzdigne prema ivici rupe, tamo više nema nikoga. Pradel je nestao.

Alber je sam.

Ispušta pušku i ponovo pokušava da povrati dah. Ne bi trebalo da čeka, nego odmah da se popne uz padinu levka, potrči za Pradelom, puca mu u leđa, uhvati ga za gušu. Ili da se pridruži ostalima, razgovara s njima, viče, učini nešto, mada zapravo ne zna šta. Ali oseća se silno umornim. Ophrvala ga je iscrpljenost. Zato što je sve to veoma glupo. Kao da je spustio kofer, kao da je stigao. Čak i kad bi želeo da se popne, ne bi mogao. Bio je na dva prsta od toga da završi s ovim ratom, a evo ga na dnu rupe. Više se sručio nego što je seo, i spustio glavu u šake. Pokušava ispravno da analizira situaciju, ali moral mu je u trenu okopneo. Kao sorbe. Jedan od onih koje Sesil obožava, s limunom, od kojeg joj škripe zubi uz izraz lica kao u mačeta, a Albera obuzme želja da je stegne u naručje. Zapravo, kad je ono beše dobio njeno poslednje

¹ Bitka kod Gravelota iz 1870. godine najveća je bitka u francusko-pruskom ratu. (Prim. prev.)

pismo? I to ga je iscrpelo. Nije to nikome pomenuo: pisma od Sesil postala su kraća. Pošto će se rat uskoro završiti, ona mu piše kao da je sasvim završen, pa više nema potrebe da se bude opširan. Za one koji imaju cele porodice to nije tako, pisma i dalje stižu, ali za njega, koji ima samo Sesil... Tu je i njegova majka, ali ona je zamornija od svega drugog. Ona piše pisma onako kako razgovara, kad bi samo mogla o svemu da odluči umesto njega... Sve je to Albera potrošilo, nagrizlo, povrh svih drugova koji su poginuli i na koje bi želeo da ne misli previše. Već je doživeo trenutke obeshrabrenosti, ali ovaj je baš loše pao. Baš kad mu je bila potrebna sva energija. Ne bi znao da kaže zašto, ali nešto u njemu je najednom popustilo. Oseća to u stomaku. Liči na silan umor i teško je kao kamen. Uporno odbijanje, nešto beskrajno pasivno i spokojno. Kao kraj nečega. Kada je stupio u vojsku, kada je pokušavao da zamisli rat, potajno je, kao i mnogi drugi, mislio da će u slučaju opasnosti biti dovoljno da se pravi da je mrtav. Srušiće se ili će čak, iz želje za verodostojnošću, uzviknuti pretvarajući se da je pogođen posred grudi. Potom bi mu bilo dovoljno da ostane opružen i čeka da se stvari smire. Kada padne noć, otpuzao bi do tela nekog drugog druga, nekog stvarno mrtvog, i ukrao mu papire. Nakon toga bi nastavio da se kreće kao reptil, satima i satima, zaustavljajući se i zadržavajući dah kad god bi se začuli glasovi u noći. Uz hiljadu mera predostrožnosti išao bi napred sve dok najzad ne pronađe put kojim bi krenuo ka severu (ili ka jugu, zavisno od verzije). U hodu bi napamet naučio sve elemente svoga novog identiteta. Potom bi naišao na neku zalutalu jedinicu čiji bi kaplar, visok tip sa... Ukratko, kao što vidimo, za jednog blagajnika u banci, Alber ima prilično romaneskni duh. Nema sumnje da su na njega uticale maštarije gospođe Majar. Na početku sukoba, tu je sentimentalnu viziju delio s mnogima. Viđao je čete utegnute u lepe crvene i plave uniforme kako napreduju u zbijenim redovima prema neprijateljskoj vojsci obuzetoj panikom. Vojnici su držali svetlucave bajonete isturene pred sobom dok je raštrkani dim od nekoliko granata potvrđivao da je neprijatelj u rasulu. U osnovi, Alber je krenuo u jedan stendalovski rat,

a obreo se u prozaičnoj i varvarskoj klanici koja je proizvodila hiljadu mrtvih dnevno tokom pedeset meseci. Da biste stekli predstavu o tome, bilo bi dovoljno da se malo podignete, pogledate prizor oko svoje rupe: tlo s kojeg je vegetacija sasvim nestala, izbušeno hiljadama rupa od granata, posuto stotinama tela u raspadanju od čijeg vam se kužnog mirisa ceo dan podiže utroba. Pri prvom zatišju, pacovi krupni kao zečevi divljački jurišaju od leša do leša kako bi se s movama borili oko ostataka što su ih crvi već načeli. Sve to zna Alber, zato što je bio nosač nosila u Enu² i zato što je, kada više nije pronalazio ranjenike koji jecaju ili vrište, sakupljao sve vrste tela, u svim stadijumima raspadanja. Na tom je području bio pravi poznavalac. Bio je to nezahvalan posao za njega koji je uvek imao osetljiv stomak.

A kao nedaća nad nedaćama za nekoga ko će kroz nekoliko trenutaka biti živ zakopan, on pomalo pati i od klaustrofobije.

Kad je bio sasvim mali, osećao je kako mu se podiže želudac na pomisao da će majka pri izlasku možda zatvoriti vrata njegove sobe. Nije govorio ništa, ostajao je u krevetu, nije želeo da žalosti svoju majku, koja je uvek govorila da već ima dovoljno problema. Ali noću ga je mrak opčinjavao. I čak i kasnije, ne tako davno, sa Sesil, kada bi se igrali u postelji. Kada bi se obreo sasvim prekriven, ostajao je bez daha, obuzimala ga je panika. Utoliko više što ga je Sesil ponekad stezala nogama, da ga zadrži. Da bi videla šta će biti, govorila je smejući se. Ukratko, smrt od gušenja je smrt koje se najviše plašio. Na sreću ne razmišlja o tome, u odnosu na ono što ga čeka, biti zarobljenik Sesilinih svilenkastih butina, čak i s glavom pod pokrivačem, bilo je rajski. Kad bi mislio na to, dobio bi želju da umre, naš Alber.

Što je, uostalom, baš zgodno, jer će se upravo to i desiti. Ali ne odmah. Malo kasnije, kada se presudna granata bude rasprsnula nekoliko metara od njegovog skloništa i podigla gomilu zemlje visoku poput zida koji će se srušiti i celog ga prekriti, neće mu preostati još mnogo života, ali će svejedno biti dovoljno da zaista shvati šta mu se

² Departman u Pikardiji. (Prim. prev.)

dešava. Albera će obuzeti divlja želja da preživi, želja kakvu mora da osećaju laboratorijski pacovi kada ih uhvate za zadnje noge, ili svinje pre nego što će ih zaklati, krave pre nego što će ih zatući, neka vrsta iskonskog otpora... Na to će morati malo da pričeka. Da pričeka da mu pluća pobebe u potrazi za vazduhom, da mu se telo iscrpi u očajničkom pokušaju da se oslobodi, da glava samo što mu ne eksplodira, da mu ludilo obuzme duh, da... ne preuranjumo.

Alber se okreće, poslednji put gleda prema gore, najzad, i nije to tako daleko. Naprosto je predaleko za njega. Pokušava da prikupi snagu, da ne misli na opremu, na pušku, kači se za kosu stranu rupe i, uprkos umoru, počinje da se penje. Nije lako. Noge mu se klizaju, klizaju se na blatnjavoj ilovači, nemaju na šta da se oslone, uzalud zabija prste u zemlju, svom snagom udara vrhom stopala ne bi li napravio nekakvo uporište, ništa ne вреди, ponovo pada. Tada odbacuje pušku, torbu. Kada bi morao potpuno da se razodene, ne bi oklevao. Izvaljuje se na zid i počinje da puzi na stomaku, kretnje su mu nalik kretnjama veverice u kavezu, grebe u prazno i ponovo pada na isto mesto. Stenje, jauče, a potom vrišti. Obuzima ga panika. Oseća kako mu nadiru suze, pesnicom udara u zid od ilovače. Ivica nije tako daleko, kakvo sranje, kad pruži ruku, gotovo bi mogao da je dodirne, ali đonovi mu se klizaju, svaki osvojeni centimetar odmah je nanovo izgubljen. Moram da izađem iz ove jebene rupe!, vrišti na samog sebe. I uspeće u tome. Da, umreće, jednog dana, ali ne sada, ne, bilo bi previše glupo. Izaći će odavde, i tražiće poručnika Pradela i kod Švaba ako bude trebalo, pronaći će ga i ubiti. Sokoli ga pomisao da će srediti tog pedera.

Zaustavlja se na trenutak na toj tužnoj činjenici: iako pokušavaju već četiri godine, Švabe nisu uspele da ga ubiju, a uspeće jedan francuski oficir.

Jebiga.

Alber klekne i otvori torbu. Vadi sve iz nje, stavlja porciju među noge; raširiće kabanicu po klizavom zidu rupe, zabošće u zemlju sve što mu padne pod ruku, da mu posluži kao hvataljka, okreće se i upravo u

tom trenutku začuje se granata na nekoliko desetina metara iznad njega. Najednom zabrinut, Alber podiže glavu. U ove četiri godine naučio je da razlikuje granate od sedamdeset pet od granata od devedeset pet, stopetice od stodvadesetica... Nad ovom okleva. Sigurno zbog dubine rupe ili zbog udaljenosti, ova se najavljuje nekim čudnim, kao novim zvukom, istovremeno tupljim i prigušenijim od ostalih, nekakvim prigušenim hrcokom koji se završava neverovatno snažnim svrdlanjem. Alberov mozak ima taman toliko vremena da se zapita. Detonacija je bila neizmerna. Zemlja se potresa u munjevitom grču i oglašava se teškom i zlokobnom tutnjavom pre nego što će se podići. Vulkan. Izgubivši ravnotežu od potresa, a i od iznenađenja, Alber gleda u vazduh zato što se sve namah zamračilo. A tamo, umesto neba, desetak metara iznad sebe, vidi kako se, skoro kao na usporenim snimku, valja ogroman talas smeđe zemlje čija se pokretna i krivudava kresta lagano povija u njegovom pravcu spremna da se spusti prema njemu kako bi ga obujmila. Sjajna i gotovo lenja kiša kamenčića, grumenja, otpadaka svih vrsta najavljuje njen neumitni dolazak. Alber se zgrči i blokira disanje. To uopšte nije ono što treba učiniti, naprotiv, treba se istegnuti, to će vam reći svi koji su umrli zatrpani. Zatim nailaze dve ili tri napete sekunde tokom kojih Alber zuri u zavesu od zemlje što pluta na nebu i izgleda kao da okleva kada će i gde da padne.

Za trenutak, taj će se zastor obrušiti na njega i prekriti ga.

U normalna vremena Alber liči na neki Tintoretov portret, čisto da steknete sliku. Uvek je imao tužne crte lica, s veoma jasno ocrtanim usnama, isturenim bradom i velikim podočnjacima koji podvlače izvijene i veoma crne obrve. Ali u ovom trenutku, pošto mu je pogled uperen ka nebu i pošto vidi da mu se približava smrt, više liči na nekog Svetog Sebastijana. Crte su mu se naglo izdužile, celo lice mu je nabrano od bola, od straha, u nekoj vrsti zamolnice koja je utoliko besmislenija što Alber za života nikada nije verovao ni u šta, i neće zbog peha koji mu se dešava početi da veruje u nešto. Čak i kada bi imao vremena.

Uz strahovit prasak, zavesa se obrušava na njega. Čovek bi očekivao udarac koji bi ga istog trena ubio. Alber bi umro i to je sve. Ono što se dešava gore je od toga. Kamenčići i kamenje nastavljaju da padaju na njega kao grad, potom stiže zemlja, koja prekriva sve i sve je teža. Alberovo telo je prikovano za tlo.

Postepeno, kako se zemlja gomila na njemu, sve je nepokretniji, prignječeniji, sabijeniji.

Svetlost se gasi.

Sve se zaustavlja.

Nastupa novi poredak u svetu, svetu u kojem više neće biti Sesil.

Prvo što ga pogađa, tren pre panike, jeste nestanak zvukova rata. Kao da je sve naglo učutalo, kao da je Bog odsvirao kraj partije. Naravno, da je obratio malo pažnje, shvatio bi da se ništa nije zaustavilo, da zvuk do njega naprosto stiže filtriran, ublažen količinom zemlje koja ga pritiska i prekriva, gotovo nečujan. Ali za sada Alber ima previše drugih briga da bi vrebao zvuke ne bi li saznao nastavlja li se rat, zato što je za njega važno to da se on upravo završava.

Čim se prasak ublažio, Alber je paralisan. Ja sam pod zemljom, misli; to je, međutim, samo jedna prilično apstraktna pomisao. Tek kad pomisli, ja sam živ zakopan, stvar poprma užasno konkretan vid.

A kada odmeri razmere katastrofe, vrstu smrti koja ga čeka, kada shvati da će umreti ugušen, bez vazduha, Alber u trenutku poludi, potpuno poludi. U glavi mu se sve pomuti, on vrisne, i na taj besmisleni vrisak rasipa ono malo kiseonika što mu je preostalo. Zakopan sam, ne prestaje da ponavlja sebi, a duh mu ponire u tu zastrašujuću očiglednost u toj meri da čak još nije ni pomislio da otvori oči. Samo pokušava da se pomeri u svim pravcima. Sva preostala snaga, sva ona panika koja raste u njemu pretvara se u mišićni napor. U tom vrpoljenju troši neverovatnu energiju. Sve uzalud.

I najednom prestaje.

Zato što je upravo shvatio da pomera ruke. Vrlo malo, ali ih pomera. Zadržava dah. Padajući, glinasta zemlja puna vode napravila je nešto